

Zera Berach inst.
In memory of Hatzadik
Rabbi S.B. Lieberman Zt"l
Pob 2093 Tsfat ISRAEL



מוסדות זרע ברוך על שם הגה"צ
רבי שמחה בונים ליברמן זצוק"ל
ת"ד 2093 צפת עיה"ק

שבילין דאורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – פרשת יתרו תשע"ה

פרשת יתרו

יתרו בירך ברכת הגומל עבור כלל ישראל

ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים (יח, י)

כתב בספר שפתי כהן על התורה וז"ל, ואמר ברוך ה' זו ברכה ראשונה שנזכרה בתורה והיתה על יד יתרו לכונה שאמרתי (ע"פ הזוה"ק דכבודו יתברך מתעלה ביותר כשמשבחו מי שהיה כומר ונתגייר ע"ש), ובירך ברכת הגומל כמו שאמרו ז"ל (ברכות נד: ונפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' ריט ס"ד) שאם היה חייב לברך ובא אחר ובירך ברוך אשר גמלך כל טוב ואמר אמן יצא ידי חובתו, לזה ישראל היו חייבין לברך ובא יתרו וברך שהוא אסתלקותא (יתעלות) דקב"ה יותר מברכתם של ישראל (ועיין סנהדרין צד.).

ולפי דבריו יש לבאר סמיכות הכתוב דלעיל (פסוק ט) ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל, ופירש"י ויחד יתרו, וישמח יתרו. דהנה בדינא דלעיל דאפשר לברך עבור חבריו אשר גמלך כל טוב, הוסיף הרמ"א (שם ע"פ הטור) דאין זה ברכה לבטלה מן המברך אע"פ שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו רק דרך שבח והודאה על טובת חבריו ששמח בה, וכתב המשנה ברורה (סקי"ח והוא מהט"ז שם) דדוקא בקרובו או אוהבו שעל כל פנים שמח הוא ברפואתו או בהצלחתו של זה, אבל אם אינו שמח בלבו כל כך אלא שאומר כן מפני השלום אין לו לברך בשם ומלכות דבזה ברכתו לבטלה ע"ש.

וזהו סמיכות הכתובים דכיון ששמח יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל, לפיכך ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו', דלפי ששמח בלבו על הצלתם שפיר היה יכול לברך עבורם ברכת הגומל ולהוציאם בברכתו.

בשבילי ברכת הגומל סימן ג אות כד-כז ע"ש מש"כ עוד בזה

גומרין דיני ממונות בלילה

ושפטו את העם בכל עת (יח, כו)

שינו בסנהדרין (לב). דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה. ובגמ' (לד:): רבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת (משמע אף בלילה), וכתוב ביום הנחילו את בניו (משמע דמשפט נחלות שהוא דיני ממונות בעינן יום), הא כיצד, יום לתחילת דין, לילה לגמר דין. ולענין אם התחילו לדון בלילה אם דיניהם דין בדיעבר, כתב בהגהת הרמ"א (חו"מ סי' ה ס"ב) די



בשבילי אורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – פרשת יתרו תשע"ה

אומרים דאם עברו ודנו בלילה דיניהם דין. ומבואר בבית יוסף (שם) דמקור הדבר הוא מירושלמי סנהדרין (פ"ד ה"ה) דאם טעו ודנו בלילה דינם דין, וכן דעת הרשב"ם (ב"ב קיד. ד"ה אפילו). אך הב"י והב"ח כתבו דרוב הראשונים נחלקו על זה, יש שכתבו דטעות סופר הוא בירושלמי, ויש שכתבו דהבבלי פליג על הירושלמי.

ובקצה"ח (שם סק"ב) כתב לבאר טעם הפוסקים דאם דנו בלילה דיניהם דין, וז"ל, דכיון דאינו פסול אלא תחילת דין בלילה, וגמר דין כשר בלילה, וא"כ אם עברו ודנו בלילה נהי דפסול היה תחלת הדין דהיינו המשא ומתן, מ"מ גמר הדין דהיינו מה שאמרו איש פלוני אתה חייב זהו בכשרות מן התורה דהא גמר הדין כשר בלילה, וא"כ כי עברו ודנו בלילה כשר הדין בדיעבד דהא הפסק דין שאמרו כשר הוא בלילה אלא שהיה המשא ומתן בפסול שהוא תחילת הדין ולא מיפסל מחמת זה הגמר דין, ומידי דהוי אדיינים שפסקו את דינם בלי משא ומתן דלא מיפסיל משום זה, וא"כ כיון דגמר דין כשר בלילה לכן אם עברו ודנו בלילה ודאי כשר עכ"ל.

אמנם הג"ר מאיר אריק זצ"ל בספר מנחת קנאות (סוטה יז): השיג על הקצה"ח וכתב דדבריו צ"ע, דהא דגמר דין כשר בלילה הסברא בזה הוא משום דהואיל והתחילו ביום נמשך גמר הדין אחר ההתחלה וחשיב כאילו נגמר ביום, דהואיל ותחילת הדין היה ביום וכבר שמעו טענות בעלי הדין ושוב אין הדיינים רשאים להסתלק מהדין (כמבואר בחו"מ סי' יב ס"א) לכן כיון שהתחילו כמי שגמרו ונמשך הגמר אחר ההתחלה (ע"י שהביא סמך לסברא זו מהא דכתבו התוס' במעילה יד: סוף ד"ה מותר גבי אומנים דהקדש דהואיל ואינם יכולים לחזור בהם לכן מכיון שהתחילו במלאכה חשיב כמי שגמרו ונתחייבו להם כל שכר מלאכתם מתחילת המלאכה) ולפי"ז כשהתחילו לדון בלילה ליכא למימר כסברת הקצה"ח דמ"מ גמר דין בלילה כשר, דהרי אין גמר דין כשר בלילה אלא כשאפשר לומר שהוא נמשך אחר ההתחלה שהיתה ביום.

ומצאתי סיעתא לסברתו, דהנה איתא גבי קידוש החודש בראש השנה (כה:): ראוהו בית דין וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר (דאין מקדשין בלילה ומקדשין החודש ביום שלשים ואחד), ובגמ' הקשו וכיון דתנא עד שחשיכה הרי זה מעובר למה לי למיתנייה חקירת העדים כלל, ומשני איצטריך סלקא דעתך אמינא תיהוי חקירת עדים כתחילת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשי בלילה, מידי דהוה אדייני ממונות דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, הכא נמי מקדשין בלילה, קמ"ל דאינו כדייני ממונות ואין גומרין בלילה (ע"ש הטעם), והקשו הראשונים דמשמע דאילו היה אמירת מקודש כגמר דין דדייני ממונות וכשר בלילה היו מקדשין לר"ח ביום שלשים למפרע אע"פ שכבר עבר יומו ועומדים ביום שלשים ואחד, וא"כ מדוע מעברין את החודש



בשבילי אורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – פרשת יתרו תשע"ה

מפני שאין מקדשין בלילה, הרי אפשר לקדש למפרע ליום שלשים ביום שלשים ואחד ביום, ותירץ בחידושי הר"ן שם וז"ל, לדידי לא קשיא מידי, משום דאם איתא דדיינינן לקידוש החודש כדיני ממונות דדיני ביום וגומרין בלילה אלמא כולה מילתא בתר תחילת דין שדינן ליה, דאי לא [נימא הכי], כיון דיום בעינן היאך גומרין בלילה, אלא ודאי היינו טעמא דכיון דתחילתו ביום גמרו נמי בתר תחילתו שדינן ליה וכאלו נגמר ביום דמי, וכיון שכן בדין הוא דנקדשיה למפרע, אבל כי מסקינן דגמר דין נמי בעינן ביום אלמא לא שדינן ליה בתר התחלתו אלא אחר שעה שנגמר בו, וכיון שכן היאך נקדש אותו למפרע עכ"ל. ומבואר להדיא כסברת המנחת קנאות.

אמנם עדיין יש לדון בסברא זו מדברי הרשב"א והריטב"א שם שתירצו באופן אחר, וא"כ אפשר דלא סבירא להו הטעם דגומרין בלילה משום דשדינן הגמר בתר התחלה.

בשבילי החודש סימן יד אות יד – טו והערה ז

במתן תורה היו כל דרכי הקנינים דקידושין ונשואין

ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר (יט, יז)

וברש"י לקראת האלקים מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה. והנה מצינו במדרשים דבמתן תורה היה ענין קידושין ונשואין, וכדאיתא במדרש רבה (דברים ג, יב) כך שנו חכמים אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהן והחתן נותן שכר, וממי למדנו מהקב"ה בשעה שקידש לישראל בסיני דכתיב (לעיל פסוק י) ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר, ומי כתב השטר הזה- משה, מנין שנאמר ויכתוב משה את התורה הזאת. וכן איתא עוד במדרש רבה (במדבר יב, ח) ביום חתונתו זה סיני חיתונין היו שנאמר וקדשתם היום ומחר, וביום שמחת לבו זה מתן תורה שנאמר ויתן אל משה ככלותו וגו', ככלתו כתיב.

וכן מבואר בספר תשב"ץ (סי' תסד-תסה) שהרבה דברים ומנהגים שאנו עושים בקידושין ונשואין הוא בדומה למה שהיה במתן תורה, וסיים וכתב נקוט האי כללא בידך כל המנהגים של חתן וכלה אנו למדין ממתן תורה שהי' היה מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל.

ונראה לומר בדרך דרוש שבמתן תורה היו כל דרכי הקנינים דקידושין לקדש כנסת ישראל להקב"ה, כסף- היה בביזת מצרים וביזת הים, שהרי עיקר יציאתם ממצרים היה כדי לקיים בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה [וכן כתב בספר



בשבילי אורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – פרשת יתרו תשע"ה

המקנה בפתיחה אות א בשם מפרשים – העורך] ואף דלכאורה בשעת הקדושין דהיינו מתן תורה לא נתן להם כלום והרי זה כמקדש במלוה דאינה מקודשת, יש לומר כיון דכתיב לי הכסף ולי הזהב (חגי ב, ח) הרי זה לעולם ברשות הקב"ה וכל שעה ושעה נותן מחדש והוי תנינה מחודשת.

שטר- הוא שטר התורה כדאיתא במדרש הנ"ל, וכמובא ברש"י (ויקרא כה, מב) כי עבדי הם, שטרי קודם.

ביאה – הוא מה שנאמר להם ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח) ובזה נעשה יחוד בגדר קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד הוא (זוה"ק ח"ג עג).

ועוד נראה לבאר על דרך זה דקידושין ונשואין הוא כדוגמת מה שהיה במתן תורה, דהנה בברכת אירוסין אנו אומרים והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין, וכן בחתימת הברכה מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין (כתובות ז:), וכבר עמדו הראשונים בזה מדוע שינו הסדר הרי קידושין קודמין לחופה דהיינו נשואין (ע"ש ברא"ש ובר"ן ובריטב"א).

ועל פי דרכינו יש ליתן טעם בזה דהואיל ואנו עושין דוגמת מה שהיה במתן תורה, ושם היה תחילה החופה כדכתיב הכא ויתיצבו בתחתית ההר, ודרשו חז"ל (שבת פח. ע"ז ב:) מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית, והרי זה דוגמת חופה (ע"י ספר הרוקח ס"י שנג שבשעת החופה נוהגין לפרוס צעיף על ראשם על שם הכתוב ויתיצבו בתחתית ההר, וע"ע בספר המקנה בפתיחה אות ג' – העורך) ואף שהיתה החופה בכפיה, הא מבואר בתוס' בשבת (פח. ד"ה כפה) שהסכימו ישראל לעצם הנשואין, ולא כפה עליהם ההר אלא שמא יחזרו בהם כשיראו האש הגדולה שיצתה נשמתן, ולכן לא נקרא דהחופה היתה על כרחם. ואחר זה היה הקידושין ע"י הכסף דביזת מצרים והים שניתן להם על תנאי שיקבלו התורה, ובקבלת התורה נתבררו ונתקיימו הקדושין בקיום התנאי שאמרו כולם כאחד נעשה ונשמע.

בשבילי החופה סימן ו אות א-ה

זכור ושמור לקדשו ע"י לימוד הלכות שבת

זכור את יום השבת לקדשו (כ, ח)

איתא בתורת כהנים (ריש פר' בחקותי) זכור את יום השבת לקדשו, יכול בלבך, כשהוא אומר שמור [את יום השבת (דברים ה, יב)] הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך. ופירשו הראב"ד והר"ש משאנך שתהא שונה בפיך הלכות שבת.

4

לע"נ חיה חגית ברכה כהן בת רחל ע"ה
לע"נ שושנה עמוס בת פרץ ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.



בשבילי אורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – פרשת יתרו תשע"ה

ומדברים אלו נראה שמלבד המצוה הכוללת של לימוד התורה יש מצוה מיוחדת ללימוד הלכות שבת.

ויש לעיין היאך הוציאו חז"ל ממשמעות הפסוק דזכור את יום השבת לקדשו שיש מצוה מיוחדת ללימוד הלכות שבת, הרי פשטיה דקרא משמעו לזכרו בקידוש [עיין בזית רענן על הילקוט שמעוני ריש פר' בחוקותי שפירש שתהא שונה בפוך קאי על קידוש, והביא שיש מי שפירש שיש חיוב ללימוד הלכות שבת, ותמה על זה מה נשתנו הלכות אלו משאר הלכות שיש בהם חיוב מיוחד- העורך].

ונראה לבאר דבריהם ע"פ מש"כ הרמב"ן (שמות כ, ח) כי זכור הוא מצות עשה שנזכור יום השבת לקדשו ולא נשכחו, ושמור מצות לא תעשה שנשמור אותו לקדשו שלא נחללהו. והנה בכדי שלא נחלל את השבת אין די בכך שלא נשכחו כי אם אין יודעים הלכות שבת כיצד יקדשו שלא יחללהו, ועל כרחך צריך לומר שבכלל חיוב זכור ושמור לקדשו שלא נשכחו ולא נחללהו נכלל גם החיוב ללימוד הלכות שבת שעל ידי זה יתקיים שנקדשו ולא נשכחו ולא נחללהו.

והנה מצינו במג"א (סי' רע"א סק"א) שכתב שמדאורייתא יוצאים ידי חובת קידוש בהזכרת שבת שבתפלה, דקרא כתיב זכור את יום השבת לקדשו והרי זכר אותו. וכתב שם בחי' רעק"א דלכאורה לאו דוקא בתפלה אלא כל שמזכיר שבת ואומר שבתא טבא ג"כ יוצא שהרי הזכיר שבת [ובמחזיק ברכה להחיד"א (סי' רע"א אות א) הביא שכן מבואר בתשובת הרשב"א כת"י דמדאורייתא יוצא ידי חובת קידוש באמירת ויכולו או ושמרו או לזכור בפיו שבת ובזה יוצא ידי חובת זכור את יום השבת לקדשו, והשאר הכל מדבריהם] ונראה לבאר הדבר ע"פ מה שכתבנו שעיקר זכור ושמור הוא שלא נשכחו ולא נחללהו, ולפיכך י"ל דעיקר המצוה דקידוש היא הזכרת שם שבת כדי לקבוע בלבנו ובמחשבתנו את זכירת יום השבת לשמור אותו ולשבות בו ממלאכה.

ובזה יש לבאר דעת מקצת הראשונים (בה"ג יראים ור"י אלברגלוני עיין חי' הרי"פ פערלא על ספהמ"צ לרס"ג ח"א עשה לג) שלא מנו מצות קידוש היום בשבת במנין המצות. וע"פ דברינו יש לבאר טעמם מפני שמצות קידוש עיקרה לזכור את השבת כדי לשבות בו ממלאכה שלא נחללהו, ולפיכך נראה דזה נכלל במצות שביתת השבת ואינה מצוה בפני עצמה הואיל ועיקרה לזכור שביתתה ממלאכה בשבת.

בשבילי השבת בהקדמה עמ' כג וסימן א אות ב- ג
